

7

נשים, סביבה
וקיימות

כמו תחומים אחרים, גם נושאי סביבה ואקלים אינם ניטרליים מבחינת מגדר. בעשורים האחרונים האתגרים הסביבתיים שעמם מתמודדות מדינות וערים הולכים וגוברים, ובראשם משבר האקלים. זיהום אוויר, חום גובר וקיצוני, ירידה בכמות הגשמים לצד עלייה בעוצמתם וחוסר ביטחון תזונתי הם רק כמה מן ההשלכות של המשבר. בהקשר המגדרי, נשים ממלאות תפקיד מרכזי ביותר בחזית הפעילות החברתית והקהילתית להתמודדות עם אתגרי סביבה ואקלים – בעולם כולו, בישראל בכלל ובתל־אביב-יפו בפרט. במקביל, נשים נמצאות גם בחזית הפגיעות: אי השוויון המגדרי בחברה מביא לפגיעה בלתי פרופורציונלית בנשים, בנערות ובילדות ברחבי העולם, כתוצאה ממפגעים סביבתיים.

עיריית תל־אביב-יפו הציבה לה למטרה לקדם את ערכי הקיימות ואיכות הסביבה, והיא פועלת במגוון ערוצים כדי להכין את העיר לאקלים משתנה וקיצוני, תוך שמירה על איכות חייהם ובריאותם של התושבים והתושבות ועל חוסנה של העיר.

פרק זה, בהובלת הרשות לאיכות סביבה וקיימות והרשות לחוסן ושוויון חברתי, מתייחס לעדויות על הפגיעות המוגברת של נשים, לצד פוטנציאל השינוי וההשפעה שלהן על קידום קיימות במגוון מעגלים, ומאמץ כיווני פעולה בהתאם לכך בעבודה העירונית.

פרקי תכנית 'עיר שווה' בנושא 'מרחב ציבורי ומוסדות קהילה רגישי-מגדרי' ו'תחבורה רגישת-מגדרי' קשורים קשר הדוק לפרק זה: הם עוסקים בהבדלים בין נשים וגברים בהתנהלות ובשימוש במרחב ובאמצעי התחבורה השונים, ובמסגרתם אומצו כיווני פעולה שרלוונטיים גם לקידום נושאי הסביבה והקיימות. פרק זה מצטרף לפרקים הללו במטרה לקדם חיבור בין היבטים תכנוניים, סביבתיים, חברתיים ומגדריים.

נשים, ובמיוחד כאלה שחיות בעוני או שמשתייכות לקבוצות מודרות, חוות ביתר שאת את השפעות משבר האקלים, כגון בהקשרים של ביטחון אישי ובריאות. כך למשל, נשים משתמשות יותר בתחבורה ציבורית מאשר גברים, ולפי הערכות, הן שוהות יותר במרחב הציבורי על רקע מחויבויות של טיפול בילדים ובנתמכים אחרים ולכן חשופות יותר למזג אוויר קיצוני ולזיהום אוויר. אירועי אקלים קיצוני מגבירים את הסיכון לאלימות מגדרית ולגלי חום המסכנים נשים בהיריון.

קידום שוויון מגדרי הוגדר כחלק בלתי נפרד מיעדי האו"ם לפיתוח בר־קיימא (SDGs - Sustainable Development Goals), יעדים המהווים מסגרת פעולה עולמית לקידום צמיחה ושגשוג תוך הגנה על כדור הארץ. ואולם, במדינות רבות, כמו גם בערים בעולם, איסוף נתונים ועיצוב מדיניות בהקשרי סביבה ואקלים אינם מביאים בחשבון את הצרכים והמאפיינים הייחודיים לנשים.

[OECD, 2020]

אי שוויון מגדרי והשפעות סביבתיות

אי השוויון המגדרי בחברה משפיע על האופן שבו נשים נפגעות משינויים ומאיומים סביבתיים ואקלימיים, אשר בתורם, תורמים לשימור ולהעמקת אי השוויון. כך למשל, מחקרים הראו שסיכויי ההישרדות של נשים בעת אסון ולאחריו פחותים משל גברים, וזאת כתוצאה מפערים מגדריים הקיימים בגישה שלהן למידע ולמשאבים, ואפשרויות מצומצמות יותר (UNFPA, 2021; UN Women, 2022).

לפי הערכות האו"ם, 80% מהאנשים שנעקרו מבתיהם עקב שינויי אקלים הם נשים (UN, 2022).

יותר מ-70% מהמתים בצונאמי שפקד את אסיה בשנת 2004 היו נשים. הוריקן 'יקתרינה' שהכה בניו אורלינס שבארצות הברית בשנת 2005, פגע בעיקר באפרו־אמריקאים - ובפרט בנשים בתוכם (UNDP, 2016).

מצבי משבר וחירום מעמיקים ומחמירים ביטויי אלימות כלפי נשים, כפי שמלמדות למשל עדויות ממגפת הקורונה ומאירועי אקלים קיצוני: באוסטרליה דווחה עלייה בשכיחות האלימות כלפי נשים בשנות בצורת. במדינת ונואטו חלה עלייה של 300% במקרים חדשים של אלימות במשפחה לאחר ציקלונים טרופיים (IUCN, 2020).

מעבר לכך, לנשים יש תקופות חיים קריטיות שבהן הן רגישות יותר למפגעים סביבתיים ולזיהום אוויר, למשל היריון וגיל המעבר. כך למשל, נמצא שחשיפה לחום במהלך היריון מגבירה את הסיכון ללידה מוקדמת, ללידה שקטה ולמשקל לידה נמוך של היילוד.

מחקר שנעשה בשלוש מדינות בארצות הברית מצא שחשיפה לחום קיצוני במהלך ההיריון מובילה לעלייה במקרי חירום ובאשפוז דחוף של נשים טרום לידה בשל סיבוכים שעלולים לסכן חיים (Kim, Lee & Rossin-Slater, 2019).

באופן כללי, במקרים רבים נשים הן עדיין המטפלות העיקריות בילדים, בקשישים ובחולים, בין בשכר ובין שלא בשכר. כתוצאה מכך, הן שוהות זמן רב יותר במהלך היום עם ילדים או נתמכים אחרים, במרחב הציבורי-עירוני (ראו בפרק 'מרחב ציבורי ומוסדות קהילה רגישי־מגדרי'), שבו הן חשופות לפגעי מזג אוויר ולזיהום. בנוסף, הן שוהות זמן רב יותר גם במרחב הביתי, שבו נדרשת גם כן היערכות לשינויי האקלים, שמשמעה פעמים רבות עלויות משמעותיות מבחינת חימום וקירור.

מוקדי פגיעות נוספים הם פועל יוצא מכך שנשים, ככלל, עניות יותר מגברים, ועוני הוא גורם סיכון מוגבר לפגיעות סביבתיות (למשל עוני אנרגטי, שנובע מהיעדר תשתיות וקשיי התמודדות עם עלויות חימום וקירור). נשים גם עומדות בראש הרוב המוחלט של משפחות חד־הוריות, ועל כן הן נמצאות פעמים רבות בסיכון מוגבר לעוני ולפגיעות.

בתל־אביב-יפו, 24% מכלל המשפחות בעיר הן משפחות חד־הוריות (לעומת 12% בישראל), וב-96% ממשפחות אלה עומדת בראש אישה (נשים בראי המספרים, 2022). במזרח תל־אביב-יפו (רובע 9) נמצאת הכמות הגבוהה ביותר של משפחות חד־הוריות.¹

במחוז תל־אביב כולו, כ-14% מהתושבים סובלים מאי ביטחון תזונתי, כאשר מתוכם קיים ייצוג יתר לנשים (המוסד לביטוח לאומי, 2018).

מחקרים הראו שייצוג ומעורבות גבוהים יותר של נשים בפוליטיקה מביאים לאימוץ מדיניות אקלים עם יעדים שאפתניים יותר ולהתמודדות מיטיבה עם משבר האקלים ואתגרים סביבתיים.

[Norgaard & York, 2005; Mavisakalyan & Yashar, 2019; Kwauk, 2019]

מחקרים גם הראו שבתחומי סביבה, נשים נוקטות אמצעים חדשניים ופועלות לפתרון בעיות בקצב מהיר יותר מגברים.

[One Earth, 2022]

מעורבות של נשים למען הסביבה והאקלים

רבות מההחלטות המשפיעות בסופו של דבר על הסביבה, מתקבלות בזירה הכלכלית או בתחומים כמו תכנון ובנייה, תחבורה, אנרגיה, פסולת, תברואה ועוד. בתחומים הללו קיים תתייצוג לנשים בכלל, ובמוקדי קבלת ההחלטות, בפרט (עוד על חסמים שעמם נשים מתמודדות בשוק העבודה ובמנהיגות, ראו בפרק ישויון מגדרי בתעסוקה והזדמנויות כלכליות) ובפרק ייצוג שווה לנשים בהנהלה הבכירה ובמוקדי קבלת ההחלטות בעירייה ובמוסדותיה¹. לכן, בפועל, השתתפותן ויכולת ההשפעה שלהן על עיצוב מדיניות היא מוגבלת.

יש לכך השלכות גם בהקשר התעסוקתי: נשים לא לוקחות חלק שווה בענפים כמו תעשיית האנרגיה המתחדשת והקלינטק², אשר מהווים מוקדי השקעה משמעותיים לצמיחה ירוקה - מעבר לכלכלה שאיננה מבוססת על דלקים מזהמים ובזבוז משאבים.

שיעור המנכ"ליות בסטרטאפים בתחום הקלינטק והאנרגיה בישראל עומד על 6.9% בלבד (רשות החדשנות, 2022).

מעורבותן של נשים בעמדות השפעה חשובה כשלעצמה, אך היא מקבלת משנה תוקף מול העדויות שמצטברות על כך שהשתתפותן מביאה לקבלת החלטות ידידותיות יותר לסביבה, ושהן פועלות לקדם נושאים סביבתיים במגוון מעגלים.

1 נתונים שנמסרו על ידי המרכז למחקר חברתי כלכלי של עיריית תל-אביב-יפו בהתבסס על נתוני המוסד לביטוח לאומי, 2021. יצוין שבניתוחי פגיעות סביבתית ואקלימית בתל-אביב-יפו, עולה שהאזורים הרגישים לשינויי אקלים מרוכזים בדרום ובדרום-מזרח העיר והם סובלים יותר מהתחממות, מהצפות ומזיהום אוויר תחבורתי.
2 פיתוח טכנולוגיות חדשות לפתרונות סביבתיים ולצמצום מפגעים סביבתיים.

אופנה, סביבה ומגדר

תעשיית הטקסטיל היא מהתעשיות המזהמות והמנצלות ביותר בעולם, אשר מתבססת על כוח אדם זול במדינות מתפתחות, ובעיקר על נשים וילדים. 'האופנה המהירה' הפכה את הבגדים לזולים וזמינים יותר. מוצר הצריכה המצוי ביותר במשקי בית הוא בגדים.

בשנים האחרונות גוברת ברחבי העולם המודעות להשלכות הסביבתיות ולמחיר החברתי של תעשייה זו, ובחברה האזרחית צמחה תנועת 'אופנה איטית' ערה ובולטת בהובלה של נשים, אשר מהווה במובנים רבים את עתידה של תעשיית האופנה. בבסיס התנועה פועלים יחד אקטיביסטיות אופנה, צרכנים וצרכניות המחפשים אחר אלטרנטיבות לצריכת אופנה הוגנת שאינה מנצלת, ויצרני אופנה המחפשים אחר דגמי ייצור ומסחר אלטרנטיביים ברוח הקיימות.

גם בתל-אביב-יפו קיימים מאות עסקי אופנה מקיימת, ובהם חנויות יד שנייה ווינטג', חנויות ל'מיחדוש' בגדים ישנים, מעצבות עצמאיות של אופנה מקיימת ועוד – רובם הגדול בבעלות נשית. למעשה, תחום האופנה בת-הקיימא הוא בין התחומים הבודדים שבהם יש רוב של עסקים בבעלות נשים.

בזירת הפעילות החברתית בישראל ובעולם, נשים נמצאות בחזית התנועה הסביבתית. בתל-אביב-יפו, ברמה הקהילתית, תושבות מובילות את העשייה הסביבתית ברחבי העיר ולוקחות חלק משמעותי ביוזמות קהילתיות. בנוסף, עדויות מלמדות שככלל, נשים מעדיפות דפוסי חיים מקיימים, ובמשקי בית רבים, במיוחד עם ילדים וילדות, נשים הן בעלות השפעה על החלטות והתנהלות בני ובנות המשפחה, למשל ביחס למזון, תזונה וצריכה (רכישת מוצרים, הכנה ושימוש וגם השלכת פסולת).

נשים בעיד נמנעות יותר מאכילת בשר, יותר מפרידות פסולת למחזור ויותר נמנעות משימוש בכלים חד פעמיים בהשוואה לגברים. הן מביעות יותר נכונות לקחת חלק אקטיבי למען קיום אורח חיים מקיים: להפריד פסולת, לוותר על טיסה לחו"ל, לחלוק שימוש במוצרים ועוד (סקר עירוני בנושא אקלים וסביבה, 2022).

בתל-אביב-יפו, נשים מודעות ומשתתפות יותר מגברים בפעילויות בנושאי איכות סביבה וקיימות, הן חותמות יותר על עצומות, וכותבות יותר פוסטים ברשתות חברתיות, העוסקים בין היתר בנושאים סביבתיים. (נשים בראי המספרים, 2021).

בתל-אביב-יפו נמצא שגברים מודעים יותר מנשים למושגים הקשורים לאקלים וסביבה (מגוון ביולוגי, טביעת דגל פחמנית, כלכלת שיתוף, אנרגיה מתחדשת, גזי חממה ובנייה ירוקה), למעט המושג 'צדק סביבתי'. יחד עם זאת, נשים סבורות יותר מגברים כי האחראיות על ההיערכות לשינויי אקלים מוטלת על תושבים ותושבות (סקר עירוני בנושא אקלים וסביבה, 2022).

נשים פחות מסכימות שהעדיייה פועלת להעלאת מודעות התושבים והתושבות בנושאי שמירה על הסביבה, ובין היתר, מביעות יותר חוסר שביעות רצון ממצב התברואה של העיר וכן ממידת התחזוקה והטיפוח של הגינות והשטחים הירוקים בעיר (נשים בראי המספרים, 2021).

קיימות, בריאות ומזון הולכים יד ביד

תזונה בריאה היא גם תזונה מקיימת יותר: פחות מזון מעובד, פחות מוצרי בשר ויותר ירקות ופירות. ההשפעה הסביבתית של צריכת מזון תלויה בין היתר בהחלטות ביחס לסל המזון האישי והמשפחתי, וגם כאן קיים קשר מגדרי: 10% מתושבי תל־אביב-יפו הם צמחונים או טבעונים, רובם נשים (סקר גיאוקרטוגרפיה, 2021).

בנוסף, נשים ברחבי העולם מובילות את מהפכת גידול המזון בערים, מהתארגנויות הגרילה בניו יורק, דרך החוות החקלאיות של דטרויט ועד הגינות הקהילתיות בתל־אביב-יפו. לפני כשני עשורים, שותפות של שלוש נשים ייסדה את הגינה הקהילתית הראשונה בעיר, וכיום קיימות כבר 57 גינות קהילתיות, 70% מהן מנוהלות על ידי תושבות.

האסטרטגיה העירונית בתל־אביב-יפו לקידום קיימות והיערכות למשבר האקלים מתמקדת, בין היתר, בחיזוק צמיחה כלכלית מקומית ירוקה, ביצירת אפיקים למעורבות בקהילה ובאימוץ אורח חיים מקיים.³

הנתונים הקיימים מלמדים על חשיבות הטמעת העדשה המגדרית בניתוח השלכות אתגרי סביבה ואקלים ובגיבוש דרכי ההתמודדות עמם, ועל פוטנציאל ההשפעה הגדול של נשים לקידום קיימות. המפתח למימוש פוטנציאל זה הוא מתן מידע וכלים, הבטחת השתתפות מותאמת ומתגמלת, העצמה וטיפוח מנהיגות.

³ המרחב הפרטי בעיר צריך להיות ערוך לשינויי אקלים בדומה למרחב הציבורי-עירוני, הן על מנת לייצר תנאי מחייה טובים, בריאות ורווחה, והן על מנת לצמצם את ההשפעה הסביבתית: בתל־אביב-יפו 55% מפליטות גזי החממה מגיעות ממגורים וכך גם רוב צריכת האנרגיה בעיר (עיריית תל־אביב-יפו, דוח מצב קיים, 2022).

מה למדנו מהעולם?

לונדון

בלונדון, כחלק מתכנית הצמיחה הירוקה, העירייה מקדמת את תעשיית הקלינטק בעיר. במיפוי של התחום נמצא כי שיעור ההשתתפות של נשים קטן ביותר וכי הן מתמודדות עם חסמים מגוונים להשתלבות בו. המיפוי הביא את העירייה להקים תכנית מנהיגות לנשים ביזמות קלינטק, אשר כוללת הזדמנויות לנטוורקינג, קידום שוויון מגדרי בחברות המימון, עבודה מול בתי ספר ומוסדות ההשכלה גבוהה לעידוד נערות וצעירות להיכנס לתחום, סיוע במיתוג והגברת נראות, כדי לעורר השראה ולעודד הצטרפות של נשים נוספות ועוד.

מציטילי, טורקיה

במציטילי, טורקיה, פועל שוק מגדלות מזון - יוזמה חדשנית של העירייה ליצירת מרחב בטוח ונעים לנשים למכור ולקנות תצרוכת מקומית. העירייה מספקת את התשתיות הפיזיות ואת המערך הלוגיסטי להפעלת השוק, וניהול המיזם נעשה בידי קבוצת מנהיגות של נשים. השוק הראשון נפתח בשנת 2017, ומאז נוספו שלושה שווקים נוספים ברחבי העיר, כשבסך הכול פועלים יותר מ-730 דוכנים. בשנת 2021 היוזמה זכתה בפרס מטעם אמנת מילנו' למזון מקיים, וכיום העירייה מסייעת לקבוצת המנהיגות להקים קואופרטיב כך שכלל המיזם יעבור לידיהן.

ברלין

ברלין היא בירת צריכת האופנה בת־הקיימא. גולת הכותרת של הפעילות העירונית בתחום היא NochMall - קניון שמוכר מוצרי יד שנייה בלבד ומנוהל על ידי שלוש נשים יזמות. הקניון הוקם על ידי תאגיד הניקיון, האשפה והמחזור של מטרופולין ברלין, ומהווה חברת־בת שלו כחלק ממהלך שמטרתו להפוך את ברלין לעיר ללא אשפה. הקניון פועל ללא מטרת רווח, ומציע סדנאות תפירה, קפה תיקון, סדנאות קיימות לילדים וילדות ועוד. בנוסף, קיימת תמיכה עירונית שוטפת בקואופרטיבים מקומיים ובמעצבות עצמאיות, כמו גם בחנויות יד שנייה, הנמצאות לרוב בבעלות של נשים (התמיכה באה לידי ביטוי בפרסום, הטבות בארנונה ותשלומי מיסים וקידום אירועים קהילתיים השמים את בעלות העסקים בחזית).

דלהי, הודו

בדלהי, הודו, קיימת בעיה קשה של התחברות פיראטית לחשמל בשכונות עוני. הרשות האזורית ביחד עם חברת החשמל המקומית יזמו פתרון חדשני שהפך למודל בהודו ובעולם: החברה מעסיקה נשים שמתגוררות בשכונות העוני כסוכנות אנרגיה המכונות 'אבהס' (מהמילה 'אור' בסנסקריט). כיום, מונה 'כוח האור' 841 נשים, אימהות וצעירות, שמייצעות בשכונות הללו בנושא הרגלי אנרגיה, חיסכון בחשמל והתנהלות בטוחה. אחת הסיבות להצלחת הפרויקט היא מידת האמון שתושבי ותושבות השכונות רוכשים לנשים שמגיעות מהקהילות שלהם, משתכרות מהעבודה ומסייעות להם לחסוך במשאבים.

כיווני פעולה עירוניים לחמש השנים הקרובות <<<

הרחבת הידע העירוני על סביבה ואקלים בעדשה מגדרית

הרחבת הידע העירוני על סביבה ואקלים בעדשה מגדרית היא חיונית לצורך זיהוי והיכרות עם אוכלוסיות פגיעות על מאפייניהן הייחודיים (למשל: משפחות מרובות ילדים; קשישים וקשישות; משפחות חד הוריות; אנשים עם מוגבלות ועוד). הידע מאפשר לפתח מענים רלוונטיים במיוחד לאוכלוסיות אלה, בעת אירועים אקלימיים חריגים.

סביבה ואקלים

הוספת עדשה מגדרית באיסוף נתונים בנושאי סביבה ואקלים, לרבות ביחס לניתוח השפעות סביבתיות, אזורים בעיר, סקרי עמדות תקופתיים ועוד.

סביבה ובריאות

איסוף נתונים בפילוח מגדרי בנושאי סביבה ובריאות.

חינוך סביבתי

עיריית תל-אביב-יפו רואה בחינוך סביבתי חשיבות עליונה, מתוך הבנה כי בדור העתיד טמונה התקווה לתיקון העוולות הסביבתיות הקיימות. העירייה מקצה משאבים להעלאת מודעות לשינויי האקלים וקידום אורח חיים מקיים, תוך שימוש ברשתות החברתיות ועידוד אקטיביזם והשמעת קולם של צעירות וצעירים בנושא.

תכנית Young Women for Climate

פיתוח תכנית מדעית ליזמות סביבתית לנערות, על פי מודל Women4Climate.

סביבה וקיימות: נשים מובילות

שילוב תוכן על נשים מובילות בתחומי הסביבה והיזמות האקלימית בפעילויות החינוך הסביבתי.

מה בשטח?

ינובמבר לא צריכה!

בחודש נובמבר, שבו מתקיימים בארץ ובעולם מבצעי קניות כמו 'בלאק פריידיי', 'שופינג il', יום הרווקים הסיני ועוד, ונשברים שיאים במספר רכישות מיותרות, יזמה עיריית תל-אביב-יפו את קמפיין 'נובמבר לא צריכה'. צמצום צריכה הוא הדרך היעילה ביותר לשמור על הסביבה ולצמצם טביעת רגל פחמנית. פחות מוצרים = פחות שימוש במשאבי טבע, פחות אנרגיה וזיהום בתהליך הייצור ובתום השימוש, ופחות פסולת. הקמפיין כלל הרצאות, סדנאות, סיורים, מיצגים והכשרות להקניית ידע ומיומנויות של תיקון, מיחודש ושימוש חוזר בחפצים.

מה בשטח?

תכנית 'בתיאבון - מדיניות מזון עירונית'

תכנית 'בתיאבון - מדיניות מזון עירונית' של הרשות לאיכות סביבה וקיימות, נועדה לקדם מודעות ונגישות למזון בריא ומקיים, תוך התבססות על עקרונות התזונה הים תיכונית, לכל תושבות ותושבי העיר. התוכנית מקדמת רווחה וביטחון תזונתי, נגישות למזון בריא, חינוך לקיימות, הפחתת בזבז מזון ופסולת ואורח חיים בריא ופעיל, באמצעות הדרכות וסדנאות המתקיימות במרכזים הקהילתיים וברחבי העיר, ובאמצעות יוזמות קהילתיות לצריכת מזון בריא ומקיים. התוכנית פועלת בשיתוף פעולה עם כל היחידות העירוניות ועם עמותות ומשרדים ממשלתיים.

קידום אורח חיים מקיים בעדשה מגדרית

במרבית משקי הבית בישראל עדיין מתקיימת חלוקת תפקידים מגדרית, שלפיה נשים אמונות על ניהול משק הבית והטיפול במשפחה, ובכלל זה אחראיות על התזונה ועל התחזוקה השוטפת, על הטיפול בילדים, בחולים ובחסרי ישע ועוד. בשל כך, יש חשיבות במתן כלים לנשים שיסייעו בידן לטפח אורח חיים מקיים שיועיל למשפחה ולחברה כולה.

אורח חיים בריא **בביצוע**

הרחבת הכשרות ייעודיות לתזונה מקיימת ולאורח חיים בריא לתושבות ולתושבים.

התאמת בתים לשינויי מזג האוויר **בביצוע**

מתן כלים לאקלום בתים ושדרוג מרפסות בשכונות דרום ומזרח העיר.

אורח חיים מקיים **בביצוע**

תמיכה והכשרה של רשת נשים שמייצרות לנשים להוזלת יוקר המחייה (למשל בנושא שימוש באנרגיה ומים).

תכנית Handywoman **בביצוע**

לטובת צמצום הצריכה, יזמה עיריית תל-אביב-יפו סדנאות של הנדיומן, שבמהלכן רוכשות המשתתפות ידע ומיומנויות לתיקון, שיפוץ ותחזוקת הבית.

מה בשטח?

Women4Climate

יוזמה של רשת הערים הבינלאומית C40 לקידום מנהיגות ויזמות של נשים בהקשר עירוני-סביבתי ולקידום שיח אודות אקלים, עירוניות ומגדר. תל-אביב-יפו היא העיר היחידה בישראל שלוקחת חלק ברשת. במסגרת זאת, תל-אביב-יפו הייתה העיר השישית ברשת שהשיקה תכנית מנטורינג מקומית בשם 'נשים למען האקלים' (מחזורים התקיימו בשנים 2019 ו-2020, ומחזור חדש יוצא לדרך בשנת 2022). מטרת התכנית היא לחבר בין מנטוריות ממגוון סקטורים לנשים המעוניינות להוביל יוזמות בתחום הסביבה והקיימות בעיר. בנוסף, נציגות ישראל השתתפו ואף זכו באתגר הטק של הרשת - תחרות גלובלית ליזמות מהערים השותפות לעידוד חדשנות עירונית בנושא אקלים.

קידום יזמות והזדמנויות בצמיחה ירוקה

אף שלנשים רבות יש מודעות גבוהה בנושא איכות סביבה וקיימות ויש להן השפעה גבוהה על הנעשה בבית ובקהילה, יש תתייצוג משמעותי שלהן בזירה הכלכלית והתעסוקתית בתחום האנרגיה המתחדשת והקלינטק.

קלינטק וסביבה

פיתוח תכניות הכשרה לנשים למקצועות הקלינטק והסביבה, הכוללות מושגי יסוד והיכרות עם מגוון תפקידים בתחום, סדנאות מעשיות וייעוץ פרטני.

אופנה בת-קיימא

הקמת האב לחדשנות באופנה בת-קיימא לפיתוח, עיצוב, ייצור והצגה של פריטי אופנה בהשתתפות מעצבות ופעילות בתחום.

צוות ניהול התכנית, הרשות לחוסן ושוויון חברתי

אפרת מייקין-כנפו, מנהלת הרשות לחוסן ושוויון חברתי ויועצת ראש העיר לקידום מעמד האשה
איילה אזולאי, סגנית מנהלת הרשות לחוסן ושוויון חברתי
אורית מרום, מנהלת תחום בכירה, חוסן ושוויון מגדרי
נעה דגן, מנהלת פרויקטים בכירה, חוסן ושוויון מגדרי
שי אוקסנברג, מנהלת פרויקטים, חוסן ושוויון מגדרי, כותבת התכנית

רשימת משתתפות ומשתתפים

בהובלת:

איתן בן עמי, מנהל הרשות לאיכות סביבה קיימות

מחקר, יעוץ ופיתוח מקצועי:

ד"ר אורלי רונן
מיטל פלג מזרחי
עו"ד שי אוקסנברג

הרשות לאיכות הסביבה וקיימות

ורד קריספין רמתי, סגנית מנהל הרשות לאיכות סביבה וקיימות
עינת גפן סגל, מנהלת יחידה לחינוך וקיימות
נעה רגב, מנהלת תכנית שכונות מקיימות
ענת אהוד, חינוך סביבתי וקיימות
גיא דקניט, רכז מדיניות אקלים
אילת אריאלי ענבר, מנהלת תחום עסקים וחדשנות
מור זרביב, מדיניות מזון עירונית
הדס שגיא, סגנית מנהלת תכנית שכונות מקיימות
יעל צור, רכזת קיימות נוער
ימית אור שבתאי, מפקחת להגנת הסביבה

מקורות מרכזיים

אנדבלד, מ., הלר, א., ברקלי, נ. וגוטליב, ד. (2018). סקר ביטחון תזונתי 2016 - ממצאים סוציו כלכליים עיקריים. המוסד לביטוח לאומי: מינהל המחקר והתכנון.

עיריית תל-אביב-יפו. (חסר תאריך). תכנית נשים למען האקלים. נדלה בתאריך 1 בספטמבר, 2022, מתוך <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Environment/Documents/%D7%A0%D7%A9%D7%99%D7%9D%D7%9C%D7%9E%D7%A2%D7%9F%20%D7%94%D7%90%D7%A7%D7%9C%D7%99%D7%9D%202019-2018.pdf>

המרכז למחקר כלכלי וחברתי של עיריית תל-אביב-יפו. (2021). נשים בתל-אביב-יפו בראי המספרים. המרכז למחקר כלכלי וחברתי של עיריית תל-אביב-יפו. (2022). נשים בתל-אביב-יפו בראי המספרים (טרם פורסם).

עיריית תל-אביב-יפו, מרכז למחקר כלכלי-חברתי. (2022, מרץ). סקר תפיסות ועמדות בנושא אקלים וסביבה.

עיריית תל-אביב-יפו. (2022). תכנית צמיחה ירוקה וצמצום פליטות - דוח מצב קיים (טרם פורסם). רשות החדשנות. (2022). נשים בהייטק 2022: תמונת מצב.

Circular Berlin (2019). *Introducing circular fashion in the Berlin landscape*. Retrieved from https://fashionweek.berlin/fileadmin/user_upload/Workshop_introducing_circular_fashion_in_the_Berlin_landscape_-_partner_search_-_3_.pdf

Furness, V. (2022, 28 April). Clean tech: Are females excluded from green economy? *Capital Monitor*. Retrieved from <https://capitalmonitor.ai/asset-class/equity/clean-tech-females-green-economy/>

Hwang, J., Hyunjin, B., Seunghyun, C., Hahn, Y., Beomseok, K. & Namhug, K. (2020). Impact of air pollution on breast cancer incidence and mortality: a nationwide analysis in South Korea. *Scientific Reports*, 10, 5392. DOI: 10.1038/s41598-020-62200-x

IUCN. (2015, November). *Gender and Climate Change: Strengthening climate action by promoting gender equality*. Issues Brief. Retrieved from https://www.iucn.org/sites/default/files/2022-07/gender_and_climate_change_issues_brief_cop21_04122015.pdf

IUCN. (2020). *Gender-based violence and environment linkages: The violence of inequality*.

IUCN. (2021, June 3). *Climate Change is Not Gender Neutral*. Retrieved from <https://www.iucn.org/news/gender/202106/climate-change-not-gender-neutral>

Ivanova, D., Barrett, J., Wiedenhofer, D., Macura, B., Callaghan, M., & Creutzig, F. (2020). Quantifying the potential for climate change mitigation of consumption options. *Environmental Research Letters*, 15(9), 93001. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/ab8589>

Jeffs, N. (2022, February 1). Why women's leadership is key to climate action. *World Economic Forum* (WEF). Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2022/02/women-gender-equality-climate-change-leadership/>

UNFCCC. (n.d.). *Introduction to Gender and Climate Change*. Retrieved September 14, 2022, from <https://unfccc.int/gender>

UNFPA. (2021, August 16). *Five ways climate change hurts women and girls*. Retrieved from <https://www.unfpa.org/news/five-ways-climate-change-hurts-women-and-girls>

United Nations Department of Economic and Social Affairs - Sustainable Development. (n.d.). Retrieved September 14, 2022, from <https://sdgs.un.org/>

UN. (2020). *Policy Brief: The Impact of COVID-19 on Women*. Retrieved from <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2020/Policy-brief-The-impact-of-COVID-19-on-women-en.pdf>

UN. (2022, July 12). *Climate change exacerbates violence against women and girls*. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/stories/2022/07/climate-change-exacerbates-violence-against-women-and-girls>

UN Women. (2022, February 28). *Explainer: How gender inequality and climate change are interconnected*. Retrieved from <https://www.unwomen.org/en/news-stories/explainer/2022/02/explainer-how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected>

United Nations Environment Programme, UN Women, UNDP & UNDP/PA/PSO. (2020). *Gender, Climate & Security: Sustaining inclusive peace on the frontlines of climate change*. Retrieved from <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2020/Gender-climate-and-security-en.pdf>

Women4Climate. (n.d.). Retrieved September 14, 2022, from <https://w4c.org/>

Women4Climate. (n.d.). *Women's Leadership in Cleantech: A Case Study on London's Action Plan*. Retrieved September 14, 2022, from <https://w4c.org/case-study/womens-leadership-cleantech-case-study-londons-action-plan>

Women's Forum for the Economy & Society. (2021). *Women leading the green recovery: Promoting women in entrepreneurship and STEM will help build a sustainable and equal world*. Retrieved from https://www.womens-forum.com/wp-content/uploads/2021/02/Women4ClimateAction_Report_220321_compressed.pdf

Kim, J., Ajin, L. & Rossin-Slater, M. (2019). *What to expect when it gets hotter: The impacts of prenatal exposure to extreme heat on maternal health*. No. w26384. National Bureau of Economic Research. Retrieved from https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26384/w26384.pdf

Kwauk, C. (2019, March 28). *Why Captain Planet should have been a woman*. *Brookings*. Retrieved from <https://www.brookings.edu/blog/education-plus-development/2019/03/28/why-captain-planet-should-have-been-a-woman/>

León-Depass, B. & Sakala, C. (2021). *Higher Temperatures Hurt Moms and Babies*. National Partnership for Women & Families. Retrieved from <https://www.nationalpartnership.org/our-work/resources/health-care/higher-temperatures-hurt-moms-and-babies.pdf>

Liu, G., Sun, B., Yu, L., Chen, J., Han, B., Li, Y., & Chen, J. (2020). The Gender-Based Differences in Vulnerability to Ambient Air Pollution and Cerebrovascular Disease Mortality: Evidences Based on 26781 Deaths. *Global Heart*, 15(1), 46. <https://doi.org/10.5334/GH.849>

Mavisakalyan, A. & Tarverdi, Y. (2019). Gender and climate change: Do female parliamentarians make difference? *European Journal of Political Economy*, 56, 151-164. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2018.08.001>

McGinn, C., & Kanmani V. (2020). *Mainstreaming Gender within Local Government Climate and Disaster Risk Assessments: A review of methodology and practice in the Philippines*. Retrieved from <https://wrd.unwomen.org/index.php/explore/library/mainstreaming-gender-within-local-government-climate-and-disaster-risk-assessments>

Milan Urban Food Policy Pact. (2019). *Mezitli Women Producers Market*. Retrieved from <https://www.milanurbanfoodpolicypact.org/projects/mezitli-women-producers-market/>

Norgaard, K. & York, R. (2005). Gender Equality and State Environmentalism. *Gender & Society*, 19(4), 506-522. <https://doi.org/10.1177/0891243204273612>

OECD. (2020). *Gender and environmental statistics: Exploring available data and developing new evidence*. Retrieved from <https://www.oecd.org/environment/brochure-gender-and-environmental-statistics.pdf>

Schuman, L. J. (2022, March 16). *Why women are key to solving the climate crisis*. *One Earth*. Retrieved from <https://www.oneearth.org/why-women-are-key-to-solving-the-climate-crisis/>

Shrivastava, B. (2017, October 4). *The Army of Women Battling India's \$10 Billion Power Problem*. *Bloomberg News*. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/features/2017-10-03/army-of-women-tackle-electricity-thieves-in-indian-slums>

UNDP. (2016). *Overview of linkages between gender and climate change*. Retrieved from <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/UNDP%20Linkages%20Gender%20and%20CC%20Policy%20Brief%201-WEB.pdf>

לקריאת התכנית המלאה <